

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ
КАТЕДРА СТУДИЈА КРИМИНАЛИТЕТА

КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА

- ДИПЛОМСКИ РАД -

Ментор:
Проф. др Младен Милошевић
Ванредни професор

Студент:
Никола Радошевић
169/16

Београд, 2022.

Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

Садржај

Увод.....	3
1. Дефинисање појма прогањања.....	4
1.1. Прогањање – феноменолошке карактеристике учинилаца и жртве	6
2. Кривично дело прогањања	8
2.1. Радња кривичног дела прогањања.....	11
2.2. Последице кривичног дела прогањања.....	14
2.3. Облици кривичног дела прогањања и предвиђена санкција	17
3. Превенција прогањања	19
4. Статистички подаци о кривичном делу прогањања у Републици Србији	21
Закључак	26
Литература	28

Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

Увод

Кривично право је одувек акценат стављало на то да се издвоји један широки појам чија би основа била да се испита кривично дело и кривична одговорност. Појам кривично дело може да се на различите начине искаже, али је у теорији најчешће пише о радњи, или делу људи. Колико и какав је значај радње, тј. дела за одређени кривичноправни систем се примећује већ у самој законској дефиницији где је кривично дело одређено као дело које је законом предвиђено, али је противправно и скривљено (Кривични законик РС - КЗ, бр. 85/2005, 88/2005 – иср., 107/2005 – испр., 72/2009 и 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019, члан 14).

Последњих година, све више је научна и стручна јавност усмерила пажњу на догађаје прогањања. Прогањање може да се дефинише као понашање које је усмерено према одређеној особи и које представља поновљен поступак остваривања физичке близине, комуникацију без сагласности или пак вербалну или писану претњу или комбиновање свих ових поступака, како би створили страх код те особе (Станковић, 2021).

Са друге стране, прогањање се може објаснити и као понашање криминалног карактера које обухвата поновљено праћење и ухођење неке друге особе. Примери су: ухођење, праћење, слање цвећа, писање љубавних писама.

Највећи број случајева прогањања карактерише претходни однос пасивног субјекта и извршиоца који је био лични и емоционални (Станковић, 2021, стр. 17). Реч је о значајним случајевима насиља у породици, нарочито када се говори о насиљу између партнера.

Овај рад ће имати за циљ да прикаже кривично дело прогањања. У првом поглављу ће бити дато теоријско одређење појма прогањања и феноменолошке карактеристике учинилаца и жртве. Друго поглавље ће представити кривично дело прогањања кроз радњу, последице али и облике, док ће у трећем бити приказани начини превенције прогањања. Последње поглавље даће преглед статистичких података о кривичном делу прогањања у Републици Србији.

1. Дефинисање појма прогањања

На почетку, потребно је истаћи да сам појам прогањања води порекло од речи из енглеског језика *to stalk* која значи пратити особу тихим кретањем. Прогањање добија данашњи смисао тек деведесетих година прошлог века, а јединствена дефиниција овог термина још увек не постоји. Ово је из разлога што је прогањање веома сложен феномен који у себи може да садржи радње које, ако се засебно посматрају су допуштене, али су забрањене у случају да се предузимају заједно (Станојевић, 2015, стр. 10).

Непостојање јединствене дефиниције појма прогањања се може објаснити и чињеницом да постоје бројне сличности између овог феномена и других појава попут: насиља у породици, насиља на радном месту – мобинга, сексуалног узнемиравања и тако даље (Станојевић, 2015, стр. 10).

Према групи клиничких психијатра, прогањање се одређује као:

- понашање које се понавља и којим се настоји наметнути нежељени контакт другом лицу;
- активност која се предузима са циљем успостављања комуникације са другим лице као на пример: слање порука, писма, мејла. Ове активности, опште посматрано не спадају у недозвољене саме по себи, али ако се одреде као образац дуготрајног понашања са намером успостављања контакта са другим лицем против његове воље, онда представљају обележје кривичног дела;
- понашање које је континуирано у дужем временском периоду, које се врши противно вољи другог лица и код овог лица доводи до развијања страха за личну безбедност (Станковић, 2021, стр. 15).

Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

У литератури из криминологије се прогањање одређује као:

- праћење другог лица које је намерно, злонамерно, континуирано и које се понавља што изазива страх за безбедност овог лица:
- понашање које је усмерено на одређено лице а које обухвата поновљену физичку или визуелну близину, при чему не постоји пристанак на комуницирање или вербално, писмено или посредно упућене претње (Станковић, 2021, стр. 15-16).

Одсек за жртве при Министарству правде Америке даје једно од најцитиранијих одређења прогањања. Према овом одређењу, под прогањање се подразумева „начин понашања усмерен на одређену особу који обухвата понављање поступака којима се остварује визуелна или физичка близина, комуникација без пристанка или вербалне, писане или имплициране претње, или комбинација свих тих поступака, који би изазвали основани страх код друге особе“ (Станковић, 2021, стр. 17).

У литератури се као недостатак ове дефиниције наводи чињеница да она не укључује развој информационо-комуникационих технологија које доводе до промена начина вршења прогањања. Ако се ово узме у обзир, прогањање може бити извршено и шпијунирањем употребом камера, праћењем мобилних телефона, праћењем жртве употребом система глобалног позиционирања и тако даље (Станковић, 2021, стр. 16).

Најпотпунија дефиниција прогањања дата је од стране *Националног центра за жртве злочина САД* 2007. године и према њој прогањање је предузимање две или више радње којима лице које прогони, непосредно, посредно или на неки други начин, путем неког метода, средства, уређаја или метода, надзире, посматра, прети другом лицу, комуницира са њим или долази у контакт са његовом имовином (National Center for Victims of Crime, USA, 2022).

Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

Имајући у виду наведене дефиниције прогањања, може да се закључи да се у свима јављају одређени заједнички елементи:

- образац понашања које се понавља, а које подсећа на узнемиравање,
- претња која проистиче из таквог понашања, и
- као последица оваквог понашања јавља се страх код жртве за личну безбедност (Станојевић, 2015, стр. 14).

Дакле, прогањање представља криминолошки и феноменолошки појам који још увек нема једну општеприхваћену дефиницију.

1.1. Прогањање – феноменолошке карактеристике учинилаца и жртве

Када се говори о карактеристикама прогањања, потребно је истаћи да оно не представља случај криминалног понашања који је изолован, већ подразумева узнемиравање или застрашивање које је континуирано. Што се тиче континуираног предузимања радње, она може да траје месецима, а у неким случајевима и годинама. Радња може бити предузета на жртви очигледан начин, што значи да лице које се јавља у улози жртве јасно региструје радњу и зна шта лице које је прогони жели. Поред тога, радња се може предузимати и на начин који је прикривен и који углавном подразумева распитивање о жртви, о начину на који се креће, о њеним свакодневним активностима, а све у сврху да се постигне неки циљ. У прикривене радње убраја се „звање телефоном, долажење у стан или на радно место жртве, салетање, писање писама, праћење, слање нежељених поклона, конфронтација лице у лице са жртвом, уништавање њене имовине, итд.“ (Ранђеловић, 2016, стр. 235)

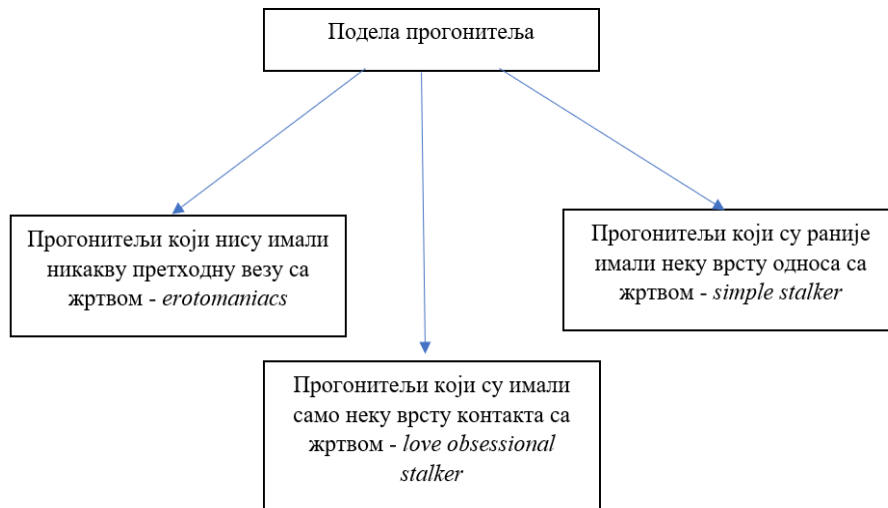
У улози жртве прогањања у највећем броју случајева се налазе бивши партнери, потом лица која спадају у познанике, попут комшија, школских познаника и тако даље, и на крају лица која су потпуни странци. Као мотив прогањања могу се јавити најразличитији поводи, попут беса, освете, љубоморе, фантазија и тако даље.

Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

Имајући у виду различите начине манифестације прогањања, различите категорије жртава и мотива за прогањање, може да се закључи да је реч о једном веома комплексном феномену чија регулација у кривичноправном смислу представља значајан задатак (Ранђеловић, 2016, стр. 236).

У литератури је могуће пронаћи различите класификације прогонитеља, а према једној од њих разликују се:

- „прогонитељи који нису имали никакву претходну релацију са жртвом, али верују да их жртва воли и стварају имагинарну везу са жртвом (*erotomaniacs*). Овде спада пре свега прогањање познатих личности (*celebrity stalking*);
- прогонитељи који су имали само неку врсту контакта са жртвом, и који се, иако не замишљају да имају везу са жртвом, труде да жртва буде свесна њиховог присуства (*love obsessional stalker*);
- прогонитељи који су раније имали неку врсту односа са жртвом, то може бити бивши партнерски, пријатељски, пословни или други однос (*simple stalker*). Ова категорија је уједно и најопаснија, и код њих постоји највећа вероватноћа да се конфронтирају жртви, да је физички повреде или јој оштете имовину.“ (Ранђеловић, 2016, стр. 236)

Слика 1. Подела прогонитеља

Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

Прогањање има велики утицај на живот лица које се налази у улози жртве. Оно може да доведе до таквих битних промена, да не изненађује да жртве прекидају своје везе, напуштају посао, чак се и селе због прогањања. Поред тога, оно изазива и велике психолошке проблеме попут анксиозности, беса, депресије, поремећаја у спавању и исхрани и тако даље (Николић Ристановић & Ковачевић Лепојевић, 2007, стр. 9).

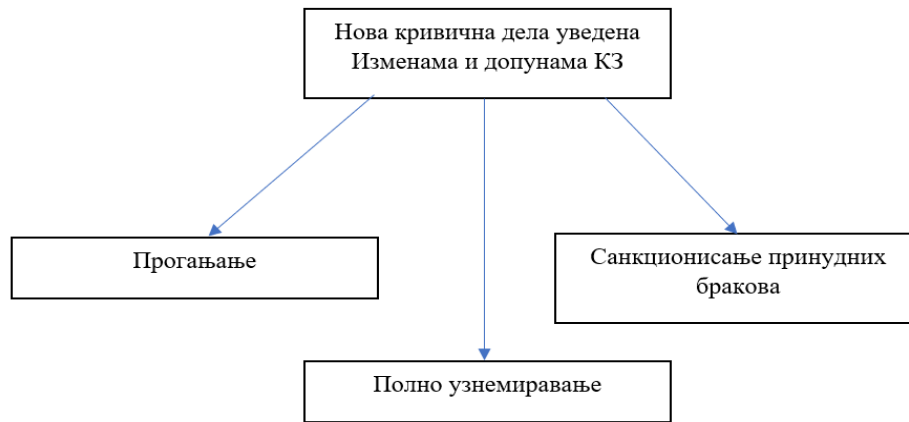
2. Кривично дело прогањања

У мају 2011. године у Истанбулу је усвојена *Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља на женама и насиља у породици* која је ступила на снагу августа 2014. године. Република Србија је ратификовала ову конвенцију 2013. године, што се тумачи као спремност Србије да национално законодавство усклади са захтевима који се налазе у конвенцији. Тако, у новембру 2016. године Народна скупштина је усвојила Измене и допуне Кривичног законика којима се предвиђа увођење нових кривичних дела која се односе на борбу против породичног насиља и поопштравања казни за кривична дела против полних слобода (Дечковић, 2017, стр. 135).

Ова нова кривична дела су:

- прогањање,
- полно узнемиравање и
- санкционисање принудних бракова.

Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

Слика 2. Нова кривична дела уведена Измењама и допуњама Кривичног законика 2016. године

Када се говори о прогањању као кривичном делу, оно се први пут инкриминише деведесетих година прошлог века у Калифорњији, када је дошло до огромног притиска јавности због убистава више особа женског пола које су пре тога биле прогањање, а међу њима је било и познатих личности. Овај пример су недуго затим почеле да следе и друге федералне државе, па је 1993. израђен и *Модел закона против прогањања* чиме је отпочета криминализација овог облика криминалитета на савезном нивоу и уједначавање законских решења (Дечковић, 2017, стр. 136).

Ипак, ако се посматра Европска унија, може се закључити да све државе чланице немају инкриминисано прогањање. Као разлози за овакву ситуацију може да се наведе:

- чињеница да је у појединим земљама овај облик друштвене патологије регулисан постојећим законским актима, односно није предвиђен као кривично дело;
- сам феномен прогањања се не сматра довољно озбиљним проблемом који захтева да буде криминализован (Дечковић, 2017, стр. 136).

Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

Конвенција о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици у посебан фокус ставља прогањања које се најчешће разматра у контексту насиља над женама. Бројна истраживања потврђују да се као жртве прогањања у највећем броју случајева јављају особе женског пола.

Оно што би требало напоменути јесте да претходно поменута конвенција не даје ближе одређење обележја кривичног дела прогањања. Она само у члану 34. предвиђа „обавезу држава потписница да инкриминишу умишљајно понављање претећег понашања усмереног ка другом лицу које код тог лица проузрокује страх за сопствену безбедност.“ (Савет Европе, 2011)

Кривично дело прогањања је већ било инкриминисано неким кривичним законодавствима неколико година пре усвајања *Истанбулске конвенције* (Немачка, Италија, Аустрија). У извесној мери те су земље послужиле као модел за прописивање овог кривичног дела у КЗ Србије, а не оне које припадају англосаксонском правном систему које то кривично дело познају још од раније (Стојановић, Прогањање - ново кривично дело у Кривичном законнику Србије, 2017, стр. 2).

У *Кривичном законнику* Србије, кривично дело прогањања спада у кривична дела против права и слобода човека и грађанина, па се може закључити да је циљ његове инкриминације заштита личних слобода које уживају сви грађани и које су им гарантоване у Уставу Републике Србије. Ово кривично дело је постављено као делатносно кривично дело што значи да да би ово дело постојало није неопходно доказати да је дошло до остварења неког негативног ефекта (Дечковић, 2017, стр. 136). Другим речима, за постојање кривичног дела прогањања довољно је само предузимање радње извршења; не тражи се наступање последице као обележја бића кривичног дела.

2.1. Радња кривичног дела прогањања

Што се радње извршења кривичног дела прогањања тиче, она је одређена алтернативно и потребно је да се предузима у току одређеног временског периода. Овде се може поставити питање колико дуго је потребно предузимати одређене активности да би се испунили услови за постојање кривичног дела прогањања. Ако се језички тумачи, рекло би се да је неопходно да је потребно предузимати активности годинама, међутим о овом кривичном делу се говори и ако се радња предузима током неколико месеци (Пауновић, 2019, стр. 31). Да би се у потпуности отклониле недоумице по питању испуњености наведеног обележја, законодаца прецизира синтаксу одређени временски период додавањем речи „упорно“. Дакле, неопходно је да се понашање које представља радњу извршења изнова и изнова понавља (Станковић, 2021, стр. 132).

Што се тиче радњи извршења кривичног дела прогањања, разликују се:

- „Прва радња извршења састоји се у неовлашћеном праћењу другог лица или предузимању друге радње у циљу физичког приближавања том лицу противно његовој вољи. Оваква инкриминација је широко постављена и може се односити на многе ситуације, између осталог и на праћење одређене особе путем друштвених мрежа, а противно њеној/његовој вољи. Наравно, потребно је да се то чини у циљу физичког приближавања одређеној особи. Дакле, за постојање дела неће бити довољно само праћење одређене особе на друштвеним мрежама (рецимо слањем одређених захтева за пријатељство на различитим профилима и слично), већ је потребно доказати да је циљ био физичко приближавање тој особи (рецимо тражење њене адресе од заједничких пријатеља на мрежи, информисање о њеном радном месту, животним навикама и слично).

Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

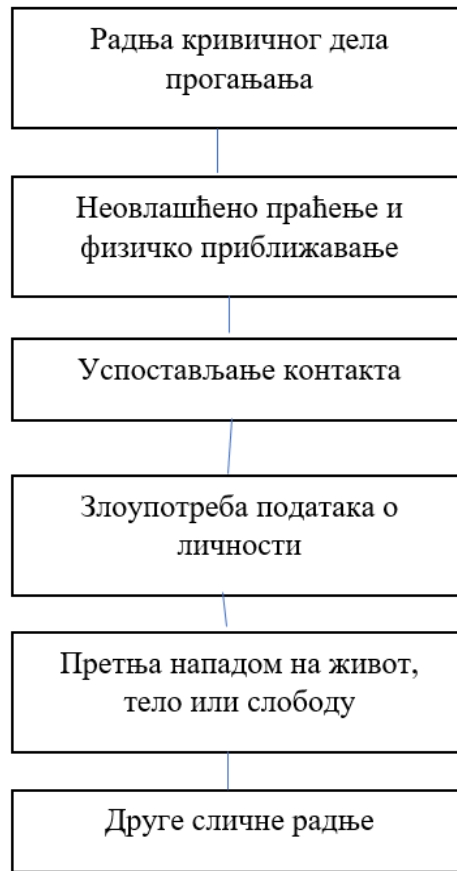
- Следећа радња извршења се састоји у настојању да се с другим противно његовој вољи успостави контакт непосредно, преко трећег лица или путем средстава комуникације. Непосредно настојање да се с другим успостави контакт је, чини се, сувишна радња, јер по природи ствари подразумева предузимање оних радњи које су већ наведене у тачки 1, то јест неовлашћено праћење или предузимање друге радње у циљу физичког приближавања другоме (Стојановић, Коментар Кривичног законика, седмо измењено издање, 2018, стр. 514). Ипак, треба имати у виду да учиниоци у пракси све чешће радње предузимају путем средстава комуникације (електронске поште, блогова, друштвених мрежа, текстуалних или видео-порука, форума и сајтова за упознавање, соба за ћаскање и слично). Прогањање преко треће стране подразумева ситуацију у којој учинилац ангажује неку особу ради праћења жртве, нпр. раднике у телефонским компанијама како би пратио долазне и одлазне позиве жртава или приватне детективе ради електронског лоцирања жртве и надгледања њеног кретања.
- Трећу радњу извршења чини лице које у току одређеног временског периода злоупотребљава податке о личности другог лица или њему блиског лица ради нуђења робе или услуга. Ово значи да је за неопходно постојање два услова: да су подаци злоупотребљени и да се радња предузима у дужем временском периоду и упорно (Милошевић, 2/2021, стр. 124). Дакле, овде учинилац дела податке које има о одређеном лицу користи противно његовој вољи, а у намери потенцијалног остваривања материјалне користи. То на пример може бити слање електронске поште која садржи понуде одређеног производа лицу које је на својој друштвеној мрежи изказало евентуалну потребу за таквим производима (понуда спортских суплемената лицу које користи теретану, парфема или шминке итд). Међутим, достављање огласа или реклама на нечију поштанску или е-мејл адресу (до које је данас релативно лако доћи) и уопште претерано наметљиво и упорно рекламирање роба и услуга могу неке веома да сметају, али и то, иако је неприхватљиво са аспекта коректног пословања, у

Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

пракси није реткост. Осим тога, колико год да то некоме смета, тешко да то може да угрози његово психичко спокојство и да изазове страх за сопствену или безбедност њему блиских лица. У питању је лоша формулација и неразумевање посланика који су поднели амандман који је усвојен, а у коме је уместо „ради наручивања“, како је стајало у предлогу који је Влада упутила Народној скупштини, у коначном тексту усвојено „ради нуђења“. Да је предлог Владе имао одређеног смисла и могао се бранити може се видети и на примерима: ако би извршилац сваког дана наручивао такси у одређено време за неко лице, с циљем да га узнемири и створи осећај психичке несигурности или наручивао одређену врсту робе преко интернета (слање цвећа) или услуге (као што су оне погребне) (Станковић, 2021, стр. 133). Управо зато што је усвојено решење било неприменљиво у пракси, 2019. године подлегло је изменама, тако што је реч „нуђења“ замењена речју „ради наручивања“. Оно што изазива недоумице јесте следеће: уколико је интенција законодавца била да заштити личне податке од неовлашћеног преузимања, односно да спречи врсту лажног представљања, поставља се питање зашто је неопходно да таква радња има карактер упорне и временски континуиране. Са друге стране, зашто се опсег дела ограничио само на наручивање роба или услуга. Шта уколико учинилац злоупотреби туђе податке да би стекао одређено право или злоупотреби туђе податке како би другом лицу повредио достојанство или га изложио срамоти? Чини се да би било боље да се ова радња премести из кривичног дела прогањања у инкриминацију посвећену неовлашћеном прикупљању података о личности (Милошевић, 2/2021, стр. 125)

- Четврта радња извршења обухвата акте којима се прети нападом на живот, тело или слободу другог лица или њему блиског лица. Оно што је специфично је, да иако је објект напада проширен и на слободу лица, у осталом делу ове делатности се поклапају са радњом извршења основног облика кривичног дела угрожавања сигурности из члана 138. става 1 КЗ.
- Друге сличне радње.“ (Станковић, 2021, стр. 134)

Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

Слика 3. Радње извршења кривичног дела прогањања

2.2. Последице кривичног дела прогањања

Чини се да би претходно набројаним радњама криминални карактер могло да да њихово везивање за одређену последицу, или да се у њиховом опису у закону захтева да се оне предузимају на начин који може да доведе до одређене последице на заштитном објекту (Стојановић, Прогањање - ново кривично дело у Кривичном законнику Србије, 2017, стр. 5). Тако, основна дилема која се јавља код кривичног дела прогањања јесте да ли оно треба да буде предвиђено као последично или делатносно кривично дело (Стефановић Миладиновић, 2016, стр. 149).

Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

Српски законодавац је изабрао „мешовит приступ не захтевајући код радњи извршења из тачки 1-4 из члана 138а наступање било какве последице за довршено дело, па чак ни подобности радње да проузрокује прогањање (делатносна дела), чиме је законодавац за ове радње проширио криминалну зону кажњавања, док је то услов за радњу из тачке 5 истог члана (последично дело).“ (Станковић, 2021, стр. 135)

Претходно наведено значи да када се ради о радњама које су прописане у тачкама од 1. до 4. не захтева се наступање било какве последице, па чак ни подобност радње да узрокује угрожавање. Другим речима, предузимање тих радњи значи истовремено и постојање довршеног кривичног дела. Једино у случају када се ради о другим сличним радњама, неопходно је постојање последице која се огледа у могућности радње да озбиљно угрозе лични живот лица према којем су усмерене. У тим случајевима суд мора да утврди да је радња која се предузима таква да може да угрози лични живот пасивног субјекта. Ако се то не деси, ради се о некажњивом покушају (Стојановић, Прогањање - ново кривично дело у Кривичном законнику Србије, 2017, стр. 7).

Када се говори о лицима која се могу сматрати пасивним субјектом (жртвом) прогањања не треба да буде спорно да кривично дело постоји у случају предузимања неке од законски наведених радњи према непосредној жртви под којом се подразумевају лица према којима се директно предузима радња извршења. Насупрот томе, када је реч о посредним жртвама које обухватају лица која су оштећена извршењем дела према непосредној жртви кривичног дела, нпр. чланови породице непосредне жртве, кључно виктимолошко питање тиче се питања ко се може сматрати посредном жртвом у контексту овог кривичног дела. Другим речима, да ли блиско лице може бити само члан породице, како се то дефинише у КЗ, или шире, како се то схвата у Породичном законнику Србије или најшире, укључујући и пријатеље, колеге, комшије и познанике непосредне жртве. Колико год пријатељски, колегијални, комшијски или познанички односи могу бити узајамно афективно чврсто повезани, чини се да би тешко могло у пракси да се прихвати исказ да се нпр. злоупотребом података о личности или претњом на живот, тело или слободу комшије као блиског

Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

лица непосредне жртве, ова сматра прогањеном. Стога би у одговору ко све може да се сматра посредном жртвом овог кривичног дела предност требало дати дефиницији члана породице у Породичном закону, с обзиром на то да је екстензивнија од оне у КЗ, подразумевајући под овим појмом и лица која су међусобно била или су још увек у емотивној или сексуалној вези, узимајући у обзир то да између ових лица у пракси треба најчешће очекивати случајеве прогањања (Пауновић, 2019, стр. 34).

Што се тиче субјективног обележја бића кривичног дела прогањања, иако је јасно да то може бити само умишљај, остаје теоријска недоумица да ли је свеједно о којој врсти умишљаја је реч, као код већине других кривичних дела или у контексту ове инкриминације може бити речи искључиво о директном умишљају. Посматрајући *de lege lata* конструкцију кривичног дела прогањања из члана 138а, јасно је да је потпуно свеједно да ли је реч о директном, када је извршилац био свестан свог дела и хтео његово извршење, или о евентуалном умишљају, када је извршилац био свестан да може учинити дело па је на то пристао (Ранђеловић, 2016, стр. 242). С друге стране, оно што је битно према постојећој норми односи се на то да умишљајем извршиоца мора бити обухваћено поновљено предузимање радњи у одређеном временском периоду (Ђокић, 2018, стр. 184). Дакле, другим речима, уколико је умишљајем обухваћено само једнократно предузимање неке од радњи извршења, онда се већ на нивоу бића кривичног дела може донети закључак да не постоји потребан умишљај као битно субјективно обележје бића прогањања, већ евентуално може бити речи само о другом кривичном делу, уколико су испуњена сва остала објективна и субјективна обележја бића (нпр. угрожавање сигурности). У том смислу, чини се неспорним да умишљај извршиоца мора да обухвата одлуку о томе да се у одређеном временском периоду предузимају радње извршења, јер је понављајући карактер радњи извршења једно од основних обележја прогањања (Пауновић, 2019, стр. 35).

Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

У оквиру претходно наведеног текста приказана је најпре дилема да ли је кривично дело прогањања потребно предвидети као делатносно или последично. Што се тиче нашег законодавства, изабран је мешовит приступ, па тако за већину радњи кривичног дела прогањања не захтева наступање последице да би се дело сматрало довршеним. Са друге стране за радњу из тачке 5 истог члана је неопходно наступање последице. Што се тиче пасивног субјекта прогањања, ту се убрајају сва лица која могу бити посредне, односно непосредне жртве кривичног дела.

2.3. Облици кривичног дела прогањања и предвиђена санкција

Претходно поменуте радње извршења чине основни облик кривичног дела прогањања. Тако, основни облик кривичног дела (став 1) обухвата пет различитих радњи извршења. Оно постоји када се:

- „друго лице неовлашћено прати или предузимају друге радње у циљу физичког приближавања том лицу противно његовој вољи;
- противно вољи другог лица настоји да се са њим успостави контакт непосредно, преко трећег лица или путем средстава комуникације;
- злоупотребљавају подаци о личности другог лица или њему блиског лица ради нуђења робе или услуга;
- прети нападом на живот, тело или слободу другог лица или њему блиског лица;
- предузимају друге сличне радње на начин који може осетно да угрози лични живот лица према коме се радње предузимају.“ (Стојановић, Прогањање - ново кривично дело у Кривичном законнику Србије, 2017, стр. 3)

Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

За основни облик предвиђена је новчана казна или затвор до три године. Имајући у виду изразиту репресивност Кривичног законика Србије могло би се оценити да законодавац у погледу запређене казне за ово кривично дело није направио ексцес (Стојановић, Прогањање - ново кривично дело у Кривичном законнику Србије, 2017, стр. 8). С обзиром на овај распон казне, као и чињеницу да се неки облици понашања који можда не представљају друштвено пожељно понашање могу подвести под биће кривичног дела прогањања, али који суштински не конституишу неправу, у обзир у неким случајевима долази и примена института дела малог значаја из члана 18. КЗ (Ђокић, 2018, стр. 185).

Законодавац је предвидео и теже облике кривичног дела. У 2. ставу члана 138а. КЗ предвиђено је да ће се учинилац казнити затвором од три месеца до пет година уколико је делом из основног облика изазвана опасност по живот, здравље или тело лица према коме је дело извршено или њему блиског лица. У питању је конкретна опасност као последица дела, где је потребно утврдити не само узрочну везу између основног облика и непосредне опасности као последице, већ је потребно да она буде обухваћена умишљајем учиниоца. У обзир долази опасност у коју је доведен пасивни субјект или њему блиско лице. У 2. ставу члана 138а. предвиђен је најтежи облик дела који постоји уколико је услед основног облика наступила смрт пасивног субјекта или њему блиског лица. Прописана је казна затвора у трајању од једне до десет година. У овом случају ради се о кривичном делу са квалификованом тежом последицом у односу на коју је потребан нехат учиниоца. Осим тога неопходна је и узрочна веза између основног облика и теже последице, тј. да је баш услед понашања учиниоца наступила смрт као последица; нпр. смрт услед неке паничне реакције пасивног субјекта, или извршење самоубиства. Евентуално се као проблематична може издвојити ситуација наступања смрти неког пасивном субјекту блиског лица, због проблема на плану урачунавања, тј. утврђивања објективне и субјективне повезаности између основног облика и такве последице (Ђокић, 2018, стр. 185).

3. Превенција прогањања

Последњих двадесетак година долази до улагања значајног напора како би се на правилан начин разумело и правовремено препознало прогањање, али и како би се превенирало. Први корак у овом циљу било је увођење *anti-stalking* легислативе и усклађивање других прописа који су релевантни. Ово је веома значајан али није довољан елемент када се ради о супротстављању прогањању. Поред овог, предузимају се и друге мере које се односе на успостављање мреже за пружање помоћи и подршке жртвама прогањања, затим за рад са лицима која прогоне, али и за свеукупно освешћивање људи о прогањању како би могли да препознају и разумеју овај феномен (Николић Ристановић & Ковачевић Лепојевић, 2007, стр. 10).

Приликом пружања помоћи и подршке лицима која су жртве прогањања веома је важно да се приступи мултидисциплинарно у сваком појединачном случају. Полиција, тужиоци и судије морају да буду адекватно подучени о прогањању. У прилог овоме може да се наведе препорука „шведске студије о прогањању је да би у полицијским станицама требало да постоји особље које је имало посебну обуку и које би увек могло да пружи потребне информације о прогањању.“ (Николић Ристановић & Ковачевић Лепојевић, 2007, стр. 10) Тако, неколико федералних америчких држава, али и Велика Британија имају посебно специјализоване јединице у полицији које су задужене за кривична дела, односно криминалитет прогањања. Са циљем да се брзо одговори, пожељно је да се употребе сви расположиви ресурси друштва попут: „склоништа за жртве насиља у породици, установе за менталну заштиту, факултети, радне организације, организације које пружају помоћ жртвама и друге.“ (Николић Ристановић & Ковачевић Лепојевић, 2007, стр. 10)

Што се тиче организација за помоћ и подршку жртвама прогањања, оне имају различите програме са циљем да се омогући адекватан опоравак и заштита жртве. На пример, у Сједињеним Државама се за сваку жртву појединачно врши процена ризика,

Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

потом се интервенише у случају да постоје кризне ситуације, те се за сваку жртву посебно саставља сигурносни план. Жртве се емотивно подржавају, имају индивидуална саветовања, упућују се на бесплатне бројеве телефона које могу да позову када им је потребна помоћ (Николић Ристановић & Ковачевић Лепојевић, 2007, стр. 10).

Према *Националном центру за жртве прогањања у Америци* постоји одређени протокол поступања у случају када постоји прогањање. Овај протокол подразумева три нивоа социјалне реакције у случају прогањања:

- „интервенцијски ниво, се односи на рано реаговање на прогање, подизање нивоа свести о прогањању код особа које долазе у контакт са жртвама, обука у погледу адекватнијег препознавања прогањања, одређивање притвора прогонитељу, подизање оптужног акта, реакцију у кризним ситуацијама;
- ниво заштите жртава прогањања које се односи на пружање подршке, упућивање на организације за помоћ и подршку, преиспитивање свих доступних ресурса у заједници у циљу осигуравања сигурности жртве; и
- мере усмерене на третман прогонитеља се односе на информисање и упозоравање лица које се јавља у својству прогонитеља о закону и политици поступања у случају прогањања, проверавање ранијег привођења, упућивање на саветовање или другу адекватну врсту помоћи која може да помогне у контроли понашања, привођење прогонитеља, праћење и надзор и слично.“ (Николић Ристановић & Ковачевић Лепојевић, 2007, стр. 10)

Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

4. Статистички подаци о кривичном делу прогањања у Републици Србији

У овом поглављу биће приказани подаци о пријављеним, оптуженим и осуђеним лицима за кривично дело прогањање у 2019. и 2020. години.

Табела 1. Подаци о пријављеним лицима за кривично дело прогањање

	2019.	2020.
Кривична дела против слобода и права човека и грађанина	4390	3643
Кривично дело прогањања	375	382

Извор: РЗС, доступно на <https://www.stat.gov.rs/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/> (Приступљено:10.4.2022)

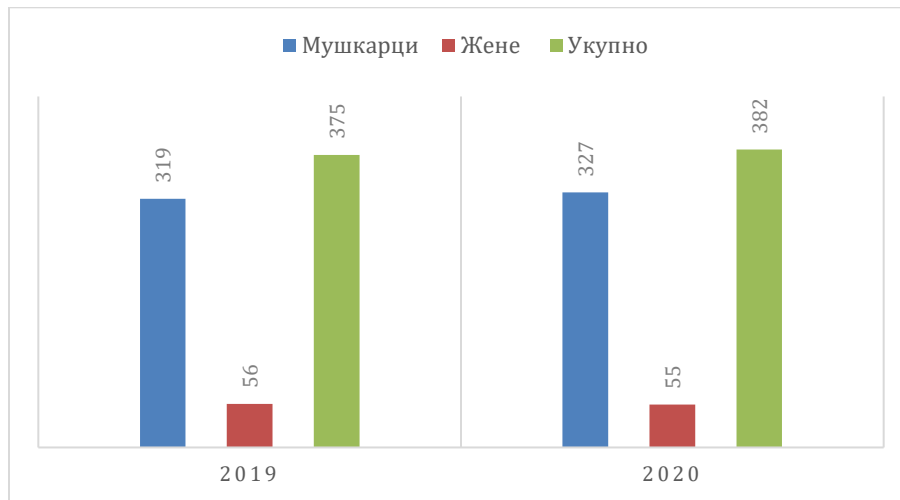
На основу табеле 1 види се да су кривичне пријаве за кривично дело прогањања током 2019. године чиниле 8.5% свих кривичних пријава за кривична дела против слобода и права човека и грађанина, а у 2020. години 10.4%. Са друге стране, ако се упореде подаци за обе године, број кривичних пријава за прогањање се повећава за 1.9%.

Табела 2. Пријављена лица за кривично дело прогањање према полу

	2019.	2020.
Мушкарци	319	327
Жене	56	55
Укупно	375	382

Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

Табела 2 показује да је међу пријављеним лицима за кривично дело мање доминант мушки пол. Тако, 2019. године 15% пријављених лица за ово кривично дело чиниле су жене, а 85% мушкарци, а 2020. године 14% пријављених биле су жене, а 86% мушкарци.

Графикон 1. Приказ броја пријављених лица за кривично дело прогањање према полу

Табела 3. Подаци о оптуженим лицима за кривично дело прогањање

	2019.	2020.
Кривична дела против слобода и права човека и грађанина	1254	1122
Кривично дело прогањања	122	136

Извор: РЗС, доступно на <https://www.stat.gov.rs/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/> (Приступљено:10.4.2022)

Табела 3 показује да је удео оптужених лица за кривично дело прогањања у укупном броју оптужених за кривична дела против слобода и права човека и грађанина 2019. године био 9.7%, а 2020. године 12.1%.

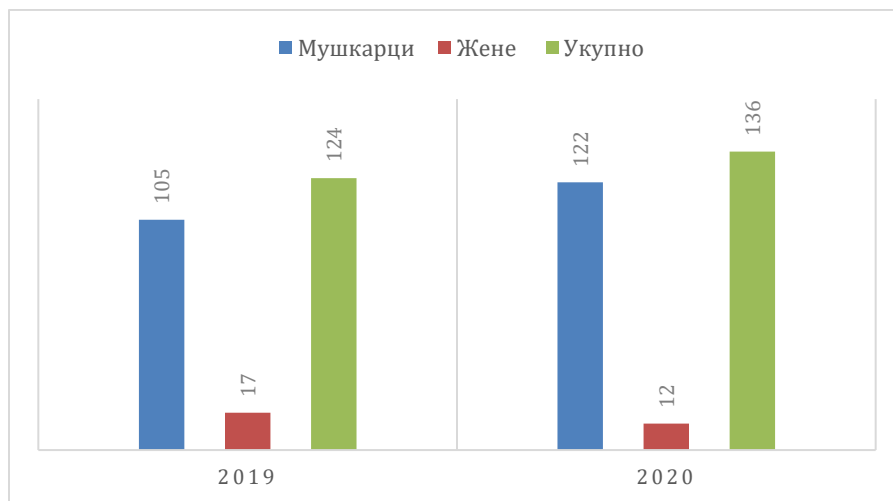
Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

Табела 4. Оптужена лица за кривично дело прогањање према полу

	2019.	2020.
Мушкарци	105	124
Жене	17	12
Укупно	122	136

Извор: РЗС, доступно на <https://www.stat.gov.rs/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/> (Приступљено:10.4.2022)

На основу табеле 4 видимо да је број мушкараца међу оптуженим лицима за кривично дело прогањања неупоредиво већи него број жена. Имајући у виду статистичке податке наведене у погледу пријава, може се рећи да је овакав тренд очекиван. Жене у 2019. години чине 16% оптужених лица за кривично дело прогањања, а у 2020. години 9.6%, док се као починиоци овог кривичног дела у 2019. години мушкарци јављају у 84% случајева, а 2020. године 90.4%.

Графикон 2. Приказ броја оптужених лица за кривично дело прогањање према полу

Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

Табела 5. Подаци о осуђеним лицима за кривично дело прогањање

	2019.	2020.
Кривична дела против слобода и права човека и грађанина	1027	888
Кривично дело прогањања	106	110

Извор: РЗС, доступно на <https://www.stat.gov.rs/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/> (Приступљено:10.4.2022)

У 2019. години осуђена лица за кривично дело прогањања чинила су 10.3% осуђених за сва кривична дела против слобода и права човека и грађанина, а у 2020. години 12.4%.

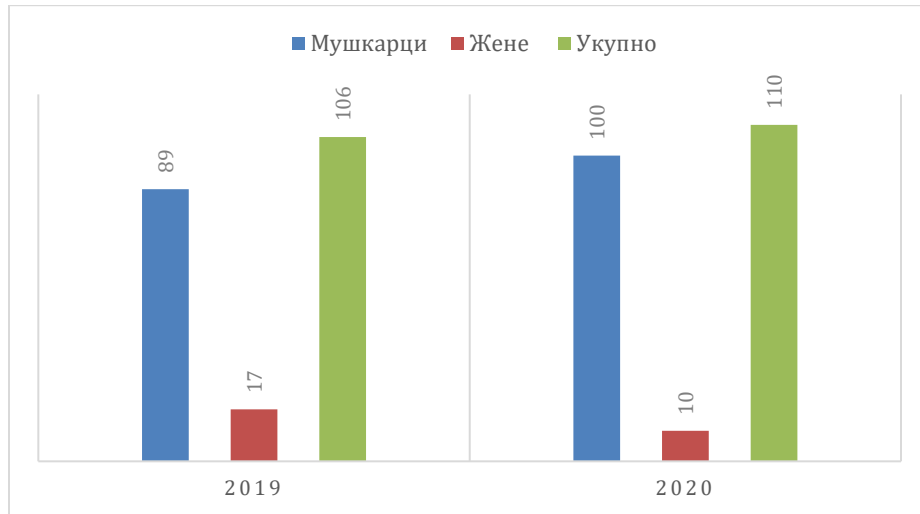
Табела 6. Осуђена лица за кривично дело прогањање према полу

	2019.	2020.
Мушкарци	89	100
Жене	17	10
Укупно	106	110

Извор: РЗС, доступно на <https://www.stat.gov.rs/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/> (Приступљено:10.4.2022)

Табела 6 показује исти тренд у погледу односа полова код осуђених лица као и код пријављених и оптужених. Жене су 2019. године чиниле 16% осуђених лица за кривично дело прогањања, а мушкарци 84%, док су у 2020. години жене чиниле 9% осуђених, а мушкарци 91%.

Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

Графикон 3. Приказ броја осуђених лица за кривично дело прогањање према полу

Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

Закључак

На основу свега наведеног, може да се закључи да прогањање представља феномен који тек последње две деценије постаје фокус научне и стручне јавности. У прилог овоме говори и чињеница да поједине државе уопште не препознају прогањање као кривично дело, односно сматрају да није друштвено опасно те га не инкриминишу у својим законодавствима. Промену на овом плану донела је такозвана *Истанбулска конвенција* чијом се ратификацијом државе обавезују да инкриминишу кривично дело прогањања. Једна од држава потписница је и Република Србија, па је, у складу са тим, Изменама и допунама Кривичног законика донетим 2016. године предвиђено увођење нових кривичних дела. Једно од ових нових кривичних дела било је прогањање.

Прогањање се у Кривичном законнику налази у склопу кривичних дела против слобода и права човека и грађанина и под њим се подразумева континуирано понављање радње извршења током одређеног временског периода. Основни облик овог кривичног дела подразумева предузимање неке од алтернативно предвиђених радњи. Тако, о кривичном делу прогањања у основном облику се говори када се пасивни субјект неовлашћено прати или се предузимају друге радње са циљем да јој се прогонитељ приближи противно њеној вољи, али и када се противно вољи жртве успостави са њом непосредни контакт, или контакт преко неког лица, те средстава комуникације. Трећи облик радње извршења подразумева злоупотребу података жртве или особе која јој је блиска са циљем нуђења роба, те услуга. Основни облик кривичног дела прогањања постоји и када се жртви упућују претње или када се предузимају друге сличне радње. У Кривичном законнику предвиђени су и тежи облици овог кривичног дела о којима се ради када се, делом из основног облика изазива опасност по живот, телесни или физички интегритет жртве или лица које јој је блиско, те ако услед вршења дела из основног облика наступи смрт жртве или лица које јој је блиско.

Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

На крају, може се закључити да постоје бројне дилеме када се ради о кривичном делу прогањања. Такође, постоје и разлике у начину његовог инкриминисања међу националним законодавствима. У Републици Србији, кривично дело прогањања је предвиђено у оквиру кривичних дела против слобода и права човека и грађанина. На основу приказаних статистичких података закључује се да (у просеку) десетину осуђених лица за кривична дела против слобода и права човека и грађанина чине лица која су осуђена за кривично дело прогањања. Такође, наведени подаци показују да се мушкарци јављају као починиоци овог кривичног дела далеко чешће него особе женског пола.

Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

Литература

1. National Center for Victims of Crime, USA. (2022). Преузето са <https://victimsofcrime.org/stalking-resource-center/>
2. Дечковић, С. (2017). Кривично-правни аспекти кривичног дела прогањања. *Правне теме*, 135-144.
3. Ђокић, И. (2018). Прогањање – нова инкриминација као наставак кривичноправног експанзионизма у Републици Србији. *Зборник радова Универзално и особено у праву*, 173-193.
4. Кривични законик РС - КЗ. (бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009 и 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019). Београд: Службени гласник РС.
5. Милошевић, М. (2/2021). Кривичноправна заштита података о личности. *Ревизија за криминологију и кривично право*, 113-130.
6. Николић Ристановић, В., & Ковачевић Лепојевић, М. (2007). Прогањање: појам, карактеристике и друштвени одговори,. *Темида*, 3-12.
7. Пауновић, Н. (2019). Кривичноправни аспекти прогањања – упоредноправна анализа и могући правци de lege ferenda измена. *Страни правни живот*, 21-41.
8. Ранђеловић, В. (2016). Прогањање: појам, карактеристике и предлози de lege ferenda. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 233-244.
9. РЗС. (2022, 4 27). Преузето са <https://www.stat.gov.rs/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/>
10. Савет Европе. (2011, 5 11). *Конвенција о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици*. Преузето са <https://rm.coe.int/1680462540>

Никола Радошевић
КРИВИЧНО ДЕЛО ПРОГАЊАЊА
- Дипломски рад -

11. Станковић, М. (2021). *Криминолошка димензија прогањања и друштвени одговори, докторска дисертација*. Ниш: Правни факултет,.
12. Станојевић, Л. (2015). *Криминалитет прогањања, мастер рад*. Ниш: Правни факултет.
13. Стефановић Миладиновић, Д. (2016). Прилог расправи о „криминализацији прогањања. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 143-162.
14. Стојановић, З. (2017). Прогањање - ново кривично дело у Кривичном законнику Србије. *Казнена реакција у Србији*, 1-11.
15. Стојановић, З. (2018). *Коментар Кривичног законика, седмо измењено издање*. Београд: Службени гласник.